

УДК. [378.015.311: 17.022.1]:316.722

ОСОБЛИВОСТІ КРОС-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ЯК КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ

Ю. М. Шевченко

orcid.org/0000-0002-8460-6928

У статті окреслено наукове обґрунтування крос-культурного простору як культурологічного феномену. Теоретичною та методологічною основою цього дослідження є культурологічний підхід у педагогіці, ідеї цінності особистості людини. Культурологи вважають, що культурологія не є предметом самостійного навчального напрямку вищої освіти, а фіксується як розуміння культури на рівні буденної свідомості. Науковою новизною нашого дослідження є узагальнення існуючих понять до визначення особливості крос-культурного простору як культурологічного феномену, для розуміння поведінки людини та спільнот на різних етапах їхнього історичного розвитку. Теоретичні дослідження, які були проведені автором, показали, що в Україні з'являються нові концепції, які наголошують на діалозі культур, а саме на крос-культурній та полікультурній освіті. Доведено, що при умові визначення світового крос-культурного простору як культурологічного феномену є можливість пізнати та оцінити особливості культури різних народів світу, на основі загальноприйнятих духовно-моральних ціннісних показників. Такий підхід може бути використаний дослідниками крос-культурного простору та крос-культурної взаємодії з педагогіки, щоб підкреслити духовно-моральні риси особистість в контексті освітнього ідеалу.

Keywords: культура, культурологічний феномен, крос-культурна освіта, полікультурна освіта, культурологія, світогляд, морфологія, морфологія культури, культурні системи, крос-культурний простір.

FEATURES OF CROSS-CULTURAL SPACE AS CULTUROLOGICAL PHENOMENON

Yu. M. Shevchenko

The article provides a scientific rationale for the cross-cultural space as a culturological phenomenon. Both the culturological approach in pedagogy and the idea of the value of personality have become the theoretical and methodological basis of this research. Researchers of culture believe that culturology is not the subject of an independent educational branch of higher education; it is an understanding of culture at the level of consciousness. The scientific novelty of this study is represented by a synthesis of the existing concepts, which describe the features of cross-cultural space as a cultural phenomenon. The author also pays attention to the importance of understanding the behavior of human beings and communities at various stages of their historical development. The author's theoretical studies have shown that in Ukraine there exist new concepts, which emphasize the dialogue of cultures, namely, cross-cultural and multicultural education. It has been proved that under the condition of identifying the world cross-cultural space as a cultural phenomenon it becomes possible to acquire and evaluate the features of culture of different nations, based on generally accepted spiritual and moral values. This approach can be used by researchers of cross-cultural space and cross-cultural interaction in pedagogy in order to emphasize the spiritual and moral personality's features in the context of the educational ideal.

Keywords: culture, cultural phenomenon, cross-cultural education, multicultural education, culturology, world outlook, morphology, cultural morphology, cultural systems, cross-cultural space.

На сучасному етапі розвитку освіти з'являються нові концепції, які наголошують на діалозі культур, а саме на крос-культурній та полікультурній освіті, що, насамперед, протистоїть ідеям етнокультурної освіти та педагогічного етноцентризму. Відповідно до досліджень з'являються різні підходи щодо організації освіти в цьому напрямку, наприклад, в Австралії, Канаді, США та Росії віддають перевагу мультикультурному (полікультурному), а в Євросоюзі – крос-культурному утворенню освіти. Результати аналізу специфіки застосування культурологічного підходу в педагогіці присвячено праці В. Беяєва, В. Болгаріної, О. Столяренко, та ін. [2; 3; 16].

Метою статті постає розгляд характеристик та векторів розвитку міжнародного освітнього простору через детальний аналіз однієї з основних особливостей сучасного постіндустріального суспільства – особливості крос-культурного простору як культурологічного феномену. У нашому розумінні крос-культурний простір розглядаємо як рідкісне, незвичайне, виняткове явище, яке досягається досвідом і що може бути предметом можливого дослідження.

В основі культурологічного феномену лежить культурологічний підхід, який дозволяє обґрунтувати нагальні зміни крос-культурного простору відповідно до трансформації крос-культурного середовища в умовах інформаційного суспільства. Культурологічний підхід починає активно застосовуватися фахівцями різних галузей з другої половини ХХ століття в наукових дослідженнях філософів, соціологів, культурологів, педагогів тощо. Використання культурологічного підходу в нашій роботі зумовлено потребою визначення особливостей крос-культурного простору в умовах трансформації культури людства,

коли реформуванню підлягає й саме виховання, маємо визначити його теоретико-методологічні основи, ґрунтуючись не на ствердженні переваги власних уподобань або авторитетних фахівців щодо предмета виховного напрямку педагогіки, а на її філогенетичній суті.

Культурологія – це наука про суть, структуру та закономірності існування та розвитку культури. Термін «культурологія» визначив американський антрополог Леслі Уайт. На думку вчених, на сьогодні виявлено понад 500 культур. У наукових працях проведено історичне та філософське осмислення визначених культур і здійснено їхню класифікацію. К. Сарингулян, один з дослідників культурології, узагальнює напрацьоване дослідниками і дає ключ до визначення культурологічного феномену [13]. Досліднику належить таке твердження: «При всьому різноманітті значень терміну «культура», у якій цей термін виступає або які йому приписуються в різних контекстах його застосування, досить легко переконатися в тому, що всі ці значення перебувають в одному з двох, так би мовити, «семантичних модусів» – дескриптивному (позитивному) або аксіологічному стані. У першому з них термін «культура» трактується як позначення людської неприродної дійсності в цілому або якогось її фрагмента чи сторони, прояву тощо. У другому аксіологічному модусі культура осмислюється як якесь мірило оцінки цієї ж людської дійсності, відповідно, поняття «культура» мислиться як позначення не реалій цієї дійсності як таких, а міри втілення в них тих чи інших цінностей, що відображають в собі інтереси вдосконалювання, прогресу людського суспільства та особи».

Наразі культурологи вважають, що методологічна складність визначення феномена культурології не дозволяє усвідомити культурологію як предмет самостійного навчального напрямку вищої освіти. Тому трактування культури по суті не є теоріями, а фіксуються як розуміння культури на рівні буденної свідомості. Науковці вважають, що методологічний фундамент культурології може сформуватися лише на базі нового світогляду відносно існування та розвитку культур різних народів в крос-культурному просторі. Стан проблеми сьогодні щодо визначення феномену культури свідчить про те, що сучасні методологічні підходи в культурології сумнівні, як і світогляди, на яких вони базуються. Жодне теоретичне дослідження не відбудеться результативно без цілісної системи підходу до емпіричного матеріалу, без методології, яку використовують усвідомлено чи не усвідомлено. Світоглядний підхід, реалізований у визначенні культур в крос-культурному просторі підтверджує той факт, що культура – прерогатива людського суспільства, оскільки феномен «світогляд» суто людський атрибут.

Культурологи вважають, що існує декілька підходів до визначення терміну «світогляд», які залежать від панівних загальнокультурних установок, що виступають «матрицею» у науковому пізнанні й впливають на дослідження суспільних явищ. Першу класифікацію типів світогляду запропонував В. Дільтей, який уважав, що трьом типам особистості відповідають три типи світогляду (натуралізм, який характеризується сенсуалізмом у гносеології, механіцизмом в онтології, гедонізмом в етиці, і йому властиві підпорядкування волі протистоянням тваринним прагненням і властивим людині чуттєвим потягом (однодумці такої теорії Демокріт, Гоббс, Фейєрбах) [4]. Однодумці щодо теорії протистояння особи всьому даному, тобто ідеалізм свободи Платон, Кант, Фіфте. Теорія споглядальної особистості (об'єктивний ідеалізм або пантеїзм), яка розглядає світ як єдине ціле притаманне Спінозі, Гете, Гегелю. Такі типи світоглядів домінують на різних рівнях розвитку цивілізації, становлять її духовну сутність, яку філософи визначають різними термінами: душа – О. Шпенглер, нормативний принцип – М. Данилевський, стиль – А. Тойнбі, центральний сенс або ментальність – П. Сорокін, етнос – Ф. Бегбі, масова свідомість – К. Доусон, колективна свідомість – Р. Уескот, світогляд – Д. Річардсон. Така духовна сутність є стержнем відносно культури, який має великий вплив на інші більш важливі конкретні її сфери – науку, мистецтво, мораль, релігію, право тощо.

При різних методологічних підходах дослідники виділяють те загальне, що формує визначення об'єкта та дає змогу вийти на підсумкові визначення при адекватному світогляді. Світогляд – це свідомість людини або спільноти, яка охоплює всі доступні форми буття, що складаються в картину, який заповнює крос-культурний простір. Аксіологічний модус поданий у визначенні такої складової як «світогляд», а дескриптивний модус поданий у визначенні такої складової, як «спосіб життя», яка включає в себе традиції, обряди, звички, поведінку й подібні способи існування людей, фігурують у зразках дескриптивних визначень культури.

Етнограф та історик С. Тейлор на основі систематизації етнографічного матеріалу, розглядаючи святково-обрядові сторони культури, виокремлює існування об'єктивних законів розвитку культур у різних людських суспільствах у крос-культурному просторі, оскільки в їхній основі лежать загальні начала, які є предметом дослідження й вивчення законів людської думки та діяльності [14]. На думку вченого, одноманітність, яка широко проявляється в цивілізаціях крос-культурного простору значною мірою може бути приписана одноманітній дії одноманітних причин упродовж певного часу. З іншого боку, різні ступені культури можуть уважатися стадіями поступового розвитку, з яких кожна є продуктом минулого і, власне, відіграє роль у формуванні майбутнього.

З кінця 70-х р.р. ХХст. культурологи, досліджуючи зв'язок культури і способу життя, культури і світогляду виявили розбіжності щодо визначення питань про їхнє співвідношення. М. Хорев, як основоположник нової наукової течії, досліджуючи зв'язок «культура-світогляд», приходять до висновку, що світогляд на його думку відносно до культури виступає як методологічна основа розвитку культури [18]. М. Каган, Н. Іванова, А. Давидович та інші вважають, що поняття «спосіб життя» значно ширше за обсягом ніж поняття «культура», оскільки культура на їх думку, характеризує лише одну людську сторону діяльності людей, а не всю систему її сторін і рис. Однак, Н. Іванова вважає, що корінна зміна місця культури в житті суспільства відбулася тільки в сучасних умовах коли культура перетворюється в органічну частину життя суспільства, впливає на всі сторони взаємовідносин суспільства та особи і тим самим стає одним із факторів суспільного прогресу.

А. Азархін ототожнює культуру і спосіб життя. На його думку, «культура – це певний спосіб життя людей взятий в особливій людській за сутністю якістю». Вчений звертає увагу на взаємозв'язок: «культура-світогляд, духовність-спосіб життя» [1]. При визначенні основ моралі прийнятно три форми світогляду:

- міфологічний – джерело моралі Космос;
- філософський – джерело моралі свідомість, розум;
- релігійний – джерело моралі Бог.

Зважаючи на дослідження виникнення, формування та наслідування вимогам моралі, учені прийшли до висновку, що в первісному суспільстві не існувало чистих понять моралі, філософії, релігії оскільки, як визначає В. Малахов, жерці контролювали процес виховання також і морального [10]. Памолінгвістика свідчить, що термін «добрий», «злий», «сором», «добро», «обов'язок», «совість» ще в палеоліті існували в спілкуванні людей, наприклад, тасманійці. Сутність природи моралі досліджено сучасними вченими, за їхніми визначенням проблема морального вибору належить до таких проблем, вирішення яких значним чином залежить від філософсько-методологічних орієнтацій етичної теорії:

- мораль виступає «ціннісною матрицею світогляду»;
- формою перевантаження світу;
- є світоглядом, «який набув форму мотивів або є мотивом «наповненим світоглядним змістом»;
- містить цінності, які несуть світоглядні функції»;
- являється «світоглядом, який включає ціле положення і розуміння людського життя»;
- є «світоглядною субстанцією моральної культури»;

моральні погляди людей виступають, як бачення, оцінка, своєрідне осмислення соціальної дійсності, як «сторона їх світогляду» та ін. [11, с.5, 251].

Аналіз проблеми духовно-морального вибору передбачає розгляд теоретичних і нормативних аспектів його світоглядних підстав. Зв'язок світогляду з мораллю підтверджує ряд інших дослідників (Л. Архангельський, А. Гусейнов, О. Дрогобицький, А. Титаренко та інші). Мораль не просто фіксує наявну практику, відзначають дослідники, вона оцінює дійсність, мотивує належні як такі способи поведінки, які загальноприйнятні. Такі висновки, на відміну від визначень логічних позитивістів та прихильників філософського позитивізму (Дж. Тейчман, К. Еванс, А. Айер), які стверджують, що філософія моралі не має нічого спільного з поведінкою. А слова виражають лише емоції щодо значення слів «гарний» чи «поганий».

В. Малахов для розуміння природи моралі запропонував загальнофілософські констанції:

- людське пізнання орієнтоване на ідеал Істини;
- естетичне освоєння світу людиною орієнтоване на ідеал Краси;
- моральне відношення людини до світу орієнтоване на ідею Добра.

За визначенням В. Малахова, мораль проявляє своє призначення тоді, коли вона вимагає від людини або висуває перед нею якийсь зразок, у чомусь перевершує реальний стан людської поведінки. Відповідно сучасним поглядам на визначення суті моралі «мораль» це світоглядні установки, які виступають оцінковим фактором способу життя з точки зору принципового протистояння «добра» і «зла». За таке розуміння моралі завдячуємо Гегелю, який установив відмінність між мораллю та моральністю. Мораль усвідомлюється, як певна форма свідомості, тому вектор спрямований у напрямку матеріалізації свідомості в поведінці людини, тобто свідомість-мораль – поведінка людини.

Особливості усвідомлення багатогранності культур, їхньої взаємодії і взаєморозвитку в крос-культурному просторі полягають у збереженні й передачі соціальної інформації, так як культура визначається як інтегральний спосіб людської діяльності. Резюмуючи аналіз емпіричних досліджень, можна дати визначення сутності культури. Культура є світогляд, реалізований у способі життя, визначається як інтегральний спосіб людської діяльності, а наука, як спосіб пізнавальної діяльності і як сукупність духовних цінностей морально-етичного порядку. У крос-культурному просторі наукове пізнання не належить одній культурі, а є частина одного цілого як самостійно-соціальне явище, яке докорінно від неї відрізняється.

Духовність є набуття морального досвіду на основі пізнання вищих законів природи. Природа – це морально-гносеологічна система, що само відтворюється через циклічно-теологічно-еволюційний розвиток через «Буття-Буття» до свого вищого духовного принципу. Закони розвитку природи наскільки глибинні і масштабні, що дія їх проявляється на протязі таких хронологічних відрізків часу, перед якими тривалість життя багатьох поколінь нічого не вартують в межах Всесвітнього простору, як і на планеті Земля. На думку Т. Григорєвої, щодо усвідомлення спільності долі всіх народів планети Земля потрібно зрозуміти необхідність активізувати питання гармонізації взаємозв'язку суспільства і природи [6]. Єдність людини й природи очевидна.

Важливою складовою дослідження феномену культурології є дослідження в галузі мистецтва та естетики. На основі аналізу висновків історії проведення Міжнародних конгресів по мистецтву та естетиці, за думкою Дж. П. Ходіна, відбувається зміна духовного клімату під тиском наукової думки на усталені естетичні, філософські, релігійні та людські уявлення щодо принципів та критеріїв оцінки творчої діяльності. Дослідники вважають, що причиною таких змін є наслідок відмови від використання об'єктивних критеріїв у підході до мистецтва, тому на сьогодні не існує ні єдності понять у філософському змісті, ні загальноприйнятого закону, із якого можливо було б вивести критерії.

На думку вчених філософських напрямків, які поділяють погляди на естетичні проблеми на Заході та Великобританії, які йменують лінгвістичною філософією (або концептуальним аналізом), проблема розбіжності естетичного з галуззю художньою по-перше в тому, що естетично нами сприймається й осмислюється світ природи, а по-друге – існує ряд артефактів, призначених для естетичного використання, які не завжди можуть розглядатися як самостійне мистецтво (орнамент) [5].

У пошуках об'єктивних критеріїв у підході до мистецтва, на думку авторитетних естетів, слід звернути увагу на культурну функцію мистецтва. Є. Суріо – один з найавторитетніших естетів Франції визначає, що наука про мистецтво втрачає свою цивілізаційну місію, бо у всьому поколінні перед «випадковим» випустила з уваги постійні величини в галузі смаку, втратила стабільність і навіть упевненість у судженнях про саму суть свого предмету; критика відбувається від публіки порожніми, претензійними суперечностями і розглядає кожного художника як особливий «світ». А. Мойї вважає, що всі проблеми виникають через розмитість щодо методологічних принципів інтерпретації мистецтва. Поняття «мистецтво» щодо виявлення співвідношення естетики і художньої діяльності виявилось визнати безуспішним.

Естетика виникла в Давній Греції на основі визначення сутності краси, прекрасного, яке стало частиною визначення гармонії природи, її основних законів розвитку. Мистецтво, як вважає Є. Суріо, це сукупність робіт, які мають своєю метою задовольнити естетичні потреби суспільства, його не можна розглядати як різновид розваг і дозвілля, як різновид гри. Характеристику потреб суспільства Є. Суріо дає в трьох пунктах:

- створення та підтримка сприятливого життєвого декору, тобто мистецтво якби забезпечує психологічну рівновагу людини в світі та її рівномірний духовний розвиток;
- мистецтво надає подіям у суспільстві характер торжества, створюючи атмосферу спільності між людьми;
- культурна функція мистецтва – мистецтво є засобом піднесення до найбільш високого, до того, що називають культурою.

Становлення герменевтики, як естетики мистецтва, побудовано на боротьбі двох тенденцій – імітації і мистецтва:

- історичного тлумачення – уведення контексту зображуваної епохи;
- символічно-алегоричного тлумачення – приписування знакового нового значення, що коріниться не в системі уявлень, по даних у тексті, а в світі уявлень тлумача, який сприймає текст, тобто мова йде про співвідношення світогляду автора і його епохи та світогляду інтерпретатора.

За визначенням Хайдеггера (видатного німецького філософа 20 століття) герменевтика є особливою системою світогляду, може відігравати роль методології «наук про дух», акцентуючи на пріоритеті духовного та світоглядного аспекту. За Ф. Аста, ключовим поняттям його теорії «розуміння», застосованої на понятті духу Ф. Аста, визначена класифікація інтерпретації:

1. Історичне розуміння спрямоване на зміст.
2. Граматичне – спрямоване на форму та мову.
3. Духовне – спрямоване на дух письменника та його епохи.

Триадний характер класифікованих тенденцій асоціюється з тріадами якостей краси. За Ділдеєм герменевтика повинна розглядатися в єдності всіх трьох напрямків інтерпретації. Тоді вона зможе виконувати роль методології «наук про дух», тобто, соціально-гуманітарних досліджень, при умові акцентування пріоритету духовного, світоглядного аспекту. І. Галінська в своєму дослідженні показала, що «герменевтичні процедури повинні починатися з аналізу світоглядних основ творів». Так, простежуючи вплив ересі альбігойців на зміст та структуру твору М. Булгакова «Майстер і Маргарита», а також визначила безпосередню залежність від індуїзму «Дев'яти оповідань» Селінджера. Без знань індуїстської

філософії неможливо зрозуміти давньоіндійську поетику, яка побудована на наукових основах і розроблена до вражаючих тонкощів. І. Галінська, аналізуючи літературні твори, визначає, що автори усвідомлено і навмисно приховують свої світоглядні установи від непосвячених, «шифрують» у змісті та формі езотеричні знання, керуючись установленими правилами передачі цих знань, що відповідають характеру самих знань.

Відповідно до монографії «Морфологія мистецтва» М. Кагана, де розглянуто морфологію мистецтва: морфологія – це наука про закономірності будови та процесів формоутворення тварин і рослинних організмів у їхньому індивідуальному та історичному розвитку, це розділ мовознавства, який вивчає будову слова в залежності від морфем, з яких воно складається, форм зміни слова за родами та відмінками та ін. Морфологія мистецтва, як галузь естетики, визначена дослідником, як узагальнене визначення вчення про будову, наприклад, мистецтва. М. Каган убачає можливим виявити всі суттєві диференції художньо-творчої діяльності; виявити координаційні та субординаційні зв'язки, щоб збагнути закони внутрішньої організації світу мистецтва як системи класів, сімейств, видів, різновидів, родів та жанрів, розглянути дану систему генетично – у ході її становлення, історично – в процесі її постійних видозмін і прогностично – у перспективі її подальших можливих модифікацій [7]. Значення морфології в такому розумінні, на думку автора, «вкрай велике і в теоретичному і в практичному відношенні», оскільки естетика покликана виявити загальні закономірності мистецтва, вона повинна мати перед своїми очима увесь світ мистецтва, а не якусь його частину. По-друге, морфологія мистецтва є необхідна ланка зв'язку естетики і теорії окремих мистецтв. По-третє, морфологія мистецтва слугує фундаментом для історії окремих мистецтв. По-четверте «Морфологія мистецтва», як наукова праця, дає змогу осмислити цілу низку важливих закономірностей сучасного етапу історії світової художньої культури.

С. Левіт визначає, що під морфологією культури розуміється «розподіл соціально-наукового напрямку, у межах якого визначаються форми і будова окремих артефактів та їх об'єднань (патернів, культурних конфігурацій) у синхронному і діахронному планах їх існування, закономірності будови і процеси формоутворень мистецтв та об'єктів [9].

Морфологія культури – явище більш ширше, ніж методологія культури, яка лише її складовою частиною. Стосовно культури, термін «морфологія» був уведений Лео Фробеніусом, який розробив концепцію морфології культури в межах діфузіонізму, що заперечує антропологічному трактуванню сутності культури. Для діфузіонізму людина не є творцем культури, а є її носієм. За Фробеніусом кожна культура є свого роду особливим організмом і самостійно проходить стадії народження, доросління, старіння і смерті – шаблі розвитку, що і все на Землі. З позиції діфузіоністів історія цивілізацій постає як ряд культурних кіл, в основі яких лежить початкова культура.

За Е. Орловою, морфологічне визначення культури припускає такі напрямки досліджень культурних форм і артефактів:

- генетичний – породження і становлення культурних форм;
- мікродинамічний – динаміка культурних форм у межах життя трьох поколінь (збереження та трансляція культурної інформації);
- історичний – динаміка культурних форм і конфігурацій в історичних масштабах часу;
- структурно-функціональний – принцип та форма організації культурних об'єктів і процесів у відповідності до завдань задоволення потреб, запитів членів суспільства;
- технологічний – поділ культурного потенціалу у фізичному і соціокультурному просторі й часі [12].

Етнограф та історик Е. Тайлор на основі досліджень відзначає, що існування об'єктивних законів розвитку культур, які у своєму розвитку проходять тотожні стадії – «явища культури у різних людських суспільствах, оскільки можуть бути досліджені загальні начала, що лежать в їхній основі, становлять предмет, зручний для вивчення законів людської думки та діяльності». При розгляді з широкої точки зору характер та звичаї людства виявляють одноманітність і сталість явищ, що змусило італійців сказати «Весь світ є одна країна». Д-р Джонсон, прочитавши у подорожах Гауксворда опис патагонців та островитян Тихого океану висловився, що всі дикі племена схожі одне на одного. Наскільки це узагальнення вірне, може показати кожен етнологічний музей» [17, с. 21]. Методологічний характер має і спостереження Е.Тейлора щодо зв'язків між дикими та цивілізованими народами.

Самобутність та особливості сприйняття соціумом норм та інститутів, які вироблені в інших духовно-моральних традиціях, розкриваються в педагогічних, психологічних, філософських дослідженнях і відображають культурологічний феномен. Особливої уваги набуває порівняння основних інститутів у галузі педагогічної освіти, оскільки викладачі, студенти, вихователі, вчителі, повинні уявляти собі, як функціонує та чи інша освітня система, з'ясувати духовні та моральні регулятори в тих чи інших культурних системах [19, с.194-206].

Для аналізу культурних систем компаративіст ставить перед собою завдання аналізу соціокультурних та духовно-моральних показників суспільства, які є ключем до розуміння духовно-моральних норм, аналізу

культурних установок адресатів, що формує простір духовно-морального регулювання і таким чином визначає саму культурну норму. Якщо компаративіст зацікавлений у надійній інформації, він буде докладати всіх зусиль для того, щоби отримати науково обґрунтовані відомості зі всіх питань, що стосуються суспільного середовища.

Про важливість досліджень крос-культурного простору, піднесення значущості взаємозв'язку між мотивацією та роботою в мультикультурному середовищі йдеться в дослідженні Д. Ліфінцева та Ж. Каньявільяса. Аналіз емпіричних відомостей дозволив авторам ідентифікувати найбільш поширені та важливі перешкоди ефективній крос-культурній взаємодії серед наступних: мовний бар'єр, відмінності у цінностях, відмінності у стандартах поведінки, нестача довіри, нестача досвіду, нестача знань щодо інших культур [20].

Уперше поняття крос-культурної інтеракції було введено в науковий обіг лінгвістом американського походження Е. Холлом. У книзі «За межами культури» (Beyond culture, 1976) Е. Холл говорить про деякі параметри міжкультурної комунікації – вимірах культури, які пов'язують соціальні суспільства і нації, а також визначають специфічність культури. Термін «міжкультурна комунікація» позначає обмін інформацією, який здійснюється носіями різних культур, ці комуніканти є носіями різних культур, що значно впливає на їхню комунікацію і деякою мірою визначає її хід. Біля витоків порівняльно-історичного методу, що затвердився в гуманітарних науках в першій половині XIX ст. були В. фон Гумбольдт, брати Грімм, Ф. Шеллінг, М. Мюллер, В. Веселовський, В. Пропп та ін. Цей метод дозволив почати цілеспрямоване і систематичне вивчення культур.

Проблему особистісних особливостей суб'єктів крос-культурних взаємодій розробляли М. Беннет, Р. Стагнер, А. Річ і Д. Мацумото. На думку авторів, для особистості, чия нагальна ідентичність є поєднанням різних життєвих моделей, це та особистість, яка розбирається в множинності реальностей, уособлює процес самоверифікації, який заснований на визнанні як універсальності людського існування, так і відмінності культурних форм. Зазначено, що з'являється новий тип особистості, який як інтелектуально, так і емоційно присвячений основній одиниці людського існування, що визнає, приймає, узаконює й цінує відмінності, які існують між людьми різних культур.

Особливо варто зазначити появлення нового типу толерантності, як однієї із якостей особистості, на якому наголошує дослідник А. Солодка, – міжкультурної толерантності. Ця риса особистості, що включає в себе знання про людські цінності, їх прийняття, що спонукає мотивацію до позитивної взаємодії з інокультурними представниками є системоутворюючим критерієм готовності до крос-культурних взаємодій. Розглянутий феномен можна вважати цілісним особистісним утворенням, що виражає внутрішній план відносини учасника взаємодії до представників іншої культури, а також, що включає практичні поведінкові дії, виражають дієвість і дійсну життєвість даного соціокультурного імперативу [15, с. 38-43].

Дослідник О. Аймаганбетова, вивчаючи інтегративні тенденції міжетнічної взаємодії, розглядає проблему міжетнічної адаптації, як процес прилаштування до змін у культурній ситуації, унаслідок чого особистість досягає відносної психологічної рівноваги та сумісності з оточенням, де домінує інша культура.

Закладений у вітчизняному законодавстві ґрунтовний базис для освіти дітей за напрямом полікультурного виховання визначає особливе місце культурних універсалій щодо обґрунтування освітнього змісту концепту «культура». Рівні пізнання концепту «культура» – символічно-демонстраційний та психолого-поведінковий в педагогічному контексті, зокрема щодо полікультурного виховання особистості, концепт «культура» варто розглядати як специфічний спосіб людської діяльності, сукупність моделей мислення, символів, цінностей і норм, що формують ідентичність особистості [8].

Отже, культурологія на основі нових сучасних наукових підходів, методів і способів вивчає культури різних народів світу, окремі явища та прояви культури такі як духовну культуру, побут, мистецтво, релігію, сім'ю. Це дозволяє зрозуміти поведінку людини та спільнот на різних етапах їх історичного розвитку. Культурологія з точки зору межі обсягу загальної світової культури, як такої має можливість розглянути різноманітності всіх культур різних народів при умові визначення світового крос-культурного простору як культурологічного феномену, що надає можливість пізнати та оцінити їхні особливості на основі загальноприйнятих духовно-моральних ціннісних показників.

Література

1. Азархин А. В. Мировоззрение и эстетическое развитие личности / А. В. Азархин; АН УССР, Ин-т философии. – Киев : Наук. думка, 1990. – 191с.
2. Беляев В.И. Современные подходы в историко-педагогических исследованиях / В.И. Беляев // Педагогика. – 1999. – №6. – С.19-27.
3. Болгаріна В. Виховання: пошук культурної парадигми / В. Болгаріна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : Зб. наук. пр.: В 2 кн. Кн. 1.– Київ : Ін-т проблем виховання АПН України, 2002. – С. 26-30.
4. Вільгельм Дільтей і філософія «духовно-наукового» знання /за заг. ред. М. Марчука. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 231 с.
5. Вудфилд Р. Мозаика мировой эстетики / Р. Вудфилд // Искусство. – 1989. – № 9. – С. 46-49.
6. Григорьева Т.П. Дао и логос (встреча культур) / Т.П. Григорьева. – Москва : Наука, 1992. – 424 с.

7. Каган М. Морфология искусства 2-е изд. / М. Каган. – Ленинград : Искусство, 1972. – 440 с.
8. Кендзьор П.І. Полікультурне виховання учнів у системі діяльності загальноосвітнього навчального закладу (теорія і методика) : автореф. дис...д-ра пед. наук : 13.00.07 / П.І.Кендзьор; Ін-т проблем виховання АПН України. – Київ, 2016. – 42 с.
9. Левит С. Я. Антология исследований культуры. Интерпретация культуры / С. Я. Левит. – С-Пб.: Университетская книга, 1997. – 728 с.
10. Малахов В. А. Етика : курс лекцій / В. А. Малахов. – Острог : Видавництво Національного університету. «Острозька академія», 2014. – 214 с.
11. Моральный выбор / [А. А. Гусейнов, Р. И. Александрова, С. Ф. Анисимов и др.]; Под общ. ред. А. И Титаренко.. – Москва : Изд-во МГУ, 1980. – 344 с.
12. Орлова Э. А. Морфология культуры / Э. А. Орлова // Культурология. XX век : словарь. – СПб., 1997. – 293 с.
13. Сарингулян К.С. Культура и регуляция деятельности / К.С. Сарингулян.– Ереван: Изд-во АН АССР, 1986.– 156 с.
14. Семёнов Ю. И. Тайлор, Эдуард // Культурология. XX век: Энциклопедия. Т. 2: М-Я / Гл. ред., сост. С. Я. Левит. – СПб.: Университетская книга, 1998. – 447 с.
15. Солодкая А. К. Готовность участников педагогического процесса к кросскультурному взаимодействию: критерии кросскультурной компетентности и этнической толерантности / А. К. Солодкая // Наук. праці: наук.-метод. журнал. – Миколаїв: Вид. Черномор. держ. ун-ту ім. Петра Могили, 2012. – Вип.176, – Т. 188. (Педагогіка). – С. 38 – 43.
16. Столяренко О. Філософсько-педагогічний зміст формування ціннісного ставлення до людини / О. Столяренко // Рідна школа. – 2001. – №3. – С. 18-21.
17. Тайлор Э.Б.Первобытная культура / Э.Б. Тайлор / пер. с англ. Д.А. Коропчевского. – М.: Политиздат, 1989. – 573 с.
18. Хорев Н.В. Философия и культура [Текст] : Лекция. – Москва : Изд-во МГУ, 1978. – 32 с.
19. Шевченко Ю.М. Готовність студентів до духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі / Ю. М. Шевченко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. – №1 (65). – 298 с. – С.194-206.
20. Lifintsev D. S. Cross-cultural management: obstacles for effective cooperation in multicultural environment / D. S. Lifintsev, J. Canavilhas // Науковий вісник Полісся № 2 (10), ч. 2, 2017. – С. 195-202.

References

1. Azarhin A. V. Mirovozzrenie i ehsteticheskoe razvitie lichnosti / A. V. Azarhin; AN USSR, In-t filosofii. – Kiev : Nauk. dumka, 1990. – 191s.
2. Belyaev V.I. Sovremennye podhody v istoriko-pedagogicheskikh issledovaniyah / V.I. Belyaev // Pedagogika. – 1999. – №6. – S.19-27.
3. Bolharina V. Vykhovannia: poshuk kulturnoi paradyhmy / V. Bolharina // Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi : Zb. nauk. pr. : V 2 kn. Kn. 1. – Kyiv : In-t problem vykhovannia APN Ukrainy, 2002. – S. 26-30.
4. Vilhelm Diltei i filosofiiia «dukhovno-naukovoho» znannia /za zah. red. M. Marchuka. – Chernivtsi : Chernivetskyi nats. un-t, 2011. – 231 s.
5. Vudfild R. Mozaika mirovoj ehstetiki / R. Vulfild // Iskusstvo. – 1989. – № 9. – S. 46-49.
6. Grigor'eva T.P. Dao i logos (vstrecha kul'tur) / T.P. Grigor'eva. – Moskva : Nauka, 1992. – 424 s.
7. Kagan M. Morfologiya isskustva 2-e izd. / M. Kagan. – Leningrad : Iskusstvo, 1972. – 440 s.
8. Kendzor P.I. Polikulture vykhovannia uchniv u systemi diialnosti zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu (teoriiia i metodyka): avtoref. dys...d-ra ped. nauk : 13.00.07 /P.I.Kendzor; In-t problem vykhovannia APN Ukrainy.– Kyiv, 2016.– 42 s.
9. Levit S. Ya. Antologiya issledovaniy kul'tury. Interpretaciya kul'tury / S.Ya. Levit.– S-Pb.: Universitetskaya kniga, 1997.– 728 s.
10. Malakhov V. A. Etyka : kurs lektcii / V. A. Malakhov. – Ostroh : Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu. «Ostrozka akademiia», 2014. – 214 s.
11. Moral'nyj vybor / [A. A. Gusejnov, R. I. Aleksandrova, S. F. Anisimov i dr.]; Pod obshch. red. A. I Titarenko. – Moskva : Izd-vo MGU, 1980. – 344 s.
12. Orlova E.H. A. Morfologiya kul'tury / E.H. A. Orlova // Kul'turologiya. XX vek : slovar'. – SPb., 1997. – 293 s.
13. Saringulyan K.S. Kul'tura i regulyaciya deyatelnosti / K. S. Saringulyan.– Erevan: Izd-vo AN Armyan. SSR, 1986.– 156 s.
14. Semyonov YU. I. Tajlor, EHduard // Kul'turologiya. XX vek: EHnciklopediya. T. 2: M-YA / Gl. red., sost. S. YA. Levit. – SPb.: Universitetskaya kniga, 1998. – 447 s.
15. Solodkaya A. K. Gotovnost' uchastnikov pedagogicheskogo processa k krosskul'turnomu vzaimodejstviyu: kriterii krosskul'turnoj kompetentnosti i ehtnicheskoi tolerantnosti / A. K. Solodkaya // Nauk. praci: nauk.-metod. zhurnal. – Mikolaiv: Vid. Chernomor. derzh. un-tu im. Petra Mogili, 2012. – Vip.176, – T. 188. (Pedagogika). – S. 38 – 43.
16. Stoliarenko O. Filosofsko-pedahohichniy zmist formuvannia tsinnisnoho stavlennia do liudyny / O. Stoliarenko // Ridna shkola. – 2001. – #3. – S. 18-21.
17. Tajlor E.H.B.Pervobytnaya kul'tura / E.H.B. Tajlor / per. s angl. D.A. Koropchevskogo. – M.: Politizdat, 1989. – 573 s.
18. Horev N.V. Filosofiya i kul'tura [Tekst] : Lekciya. – Moskva : Izd-vo MGU, 1978. – 32 s.
19. Shevchenko Yu.M. Hotovnist studentiv do dukhovno-moralnoho rozvytku molodshykh shkoliariv u kros-kulturnomu prostori / Yu. M. Shevchenko // Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii: nauk. zhurnal / holov. red. A. A. Sbruieva. – Sumy : Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka, 2017. – #1 (65). – 298 s. – S.194-206.
20. Lifintsev D. S. Cross-cultural management: obstacles for effective cooperation in multicultural environment / D. S. Lifintsev, J. Canavilhas // Naukovyi visnyk Polissia # 2 (10), ch. 2, 2017. – S. 195-202.

УДК 378.093.2:[174:61]

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР

О. В. Біліченко

У статті проаналізовано підходи зарубіжних і вітчизняних науковців до визначення структури професійної етики. Особливу увагу зосереджено на вивченні компонентів, критеріїв, показників професійної етики майбутніх медичних сестер. У структурі професійної етики майбутніх медичних сестер виокремлено такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, особистісний, рефлексивний.

Зазначено, що мотиваційно-ціннісний компонент професійної етики майбутніх медичних сестер передбачає наявність у фахівця медичного профілю стійкої професійної мотивації та професійно-етичної позиції. Зміст когнітивного компонента професійної етики пов'язується з особливостями професійного спілкування середнього медичного персоналу. Особистісний компонент професійної етики визначається наявністю в майбутніх медичних сестер якостей, що є сукупністю загальних і специфічних для цього типу професійної діяльності психологічних властивостей особистості. Рефлексивний компонент обумовлює формування критичного ставлення до способів здійснення діяльності, пошук інтуїтивного рішення, застосування ширшого кола засобів, логічне обґрунтування і реалізацію оптимального варіанту розв'язання проблеми.

Ключові слова: професійна етика, майбутні медичні сестри, компоненти, мотиваційно-ціннісний компонент, когнітивний компонент, особистісний компонент, рефлексивний компонент.

STRUCTURE OF THE PROFESSIONAL ETHICS OF FUTURE NURSE

O. V. Bilichenko

The article analyses the approaches of foreign and domestic scientists to define the structure of professional ethics. Special attention is paid to study components, criteria and indices of future nurses' professional ethics. It is stated that the structure of future nurses' professional ethics has motivational and evaluative, cognitive, personal and reflexive components.

It is designated that motivational and evaluative component of future nurses' professional ethics requires the medical professional to have persistent professional motivation and professional ethical position.

It is remarked that the meaning of cognitive component of professional ethics is connected with the peculiarities of paramedical professional communication. Personal component of professional ethics is determined by both general (analytical and constructive type of thinking, emotional and willing stability, resistance to stress, adaptation to stressful conditions and occupational factors, empathy and reflection, psycho physiological activity) and peculiar for the certain kind of professional occupation personal psychological features. Reflexive component determines the formation of critical attitude to the ways of operation, searching for intuitive solution, applying the wide circle of means, logical proving and realization of the optimum variant of solving the problem.

The motives and values of nursing profession are considered as the main points of motivational and evaluative component of professional ethics.

The knowledge determining the mature of professional ethics cognitive component is defined. Personal professional features of great importance being the part of personal component of professional ethics are characterized. Types of reflexive skills as a compound of reflexive component of professional ethics are analyzed.

Keywords: professional ethics, future nurses, components, motivational and evaluative component, cognitive component, personal component, reflexive component.

Професійна етика, що обумовлена виконанням професійних обов'язків, є одним з основних параметрів особистості, який визначає здатність до співпраці за умов необхідності спільних зусиль; здатність до встановлення горизонтальних і вертикальних контактів; здатність до розуміння, сприйняття інших, прояву щирих почуттів, толерантності, уміння та бажання пробачати; здатність вирішувати конфлікти, що розгортаються при виконанні професійних обов'язків; здатність до побудови оптимальних відносин під час організації роботи. Відомо, що загальноетичні правила взаємодії є визначальними для всіх рівнів спілкування, але кожен фах спрямовує етичні постулати у своє, особливо сформоване річище. Своєрідність прикладного етичного знання полягає в тому, що ідеальні регулятори тієї чи іншої професійної діяльності практично завжди містять певний відступ від загальноприйнятих моральних уявлень. Ці відступи мають форму підвищеного значення певного морального принципу або форму зниження порогу